

Pospíšil, Ivo

Literatura a cenzura: složité vztahy moci a umění

Slavica litteraria. 2009, vol. 12, iss. 2, pp. 189-190

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103419>

Access Date: 13. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

a kultúrnemu kontextu „starej“ ruskej spoločnosti spred dvoch či jedného storočia akosi staroruská, len v novšom šate. Pociť čitateľskej istoty, ale v sviežom civilnom jazykovom výraze, sa premietla do poviedok so zvieracou postavou, najčastejšie psa a mačky, kde sa spravidla využíva účinný a efektne aktualizovaný pohľad smerujúci z ríše zvierat do „riše“ ľudí, lenže teraz je človek zranený zvnútra svojho ja a môže sa mu stať i taká nečakaná situácia, že reálne vníma ako absurditu a neskutočné povyšuje na svoje osudové poslanie (*Linor Goraliková: Život domácich mazlíčků, Jevgenij Griškovec: Pohřbívání anděla, Michail Butov: V lomu, Alexander Iličevskij: Vrabe, Papoušek na Oce, Igor Klech: Psi z polesic*). Svet zvierat sa zblížuje so svetom detí, lenže v týchto poviedkach svet detí sprevádzajú asociálne excesy, pocit osamelosti i otrávená dôvera voči inštitúcii rodiča. Tematicky, výpovedňou i chápaním seba v kolobehu života sú prenikavé, ba až strhujúce návraty do osudov nedávnych bojovníkov i vojakov, teda tých, ktorých Sovietsky zväz i rozhodnutia mocných po ňom a nie tak dávno, vyslali jednotlivca do nebezpečnej situácie overiť si hodnotu svojho bytia a svojich činov. Modelové situácie ochrany vlastného života a zápas o prežitie nenesú v sebe ani závan hrdinskosti, skôr osamelosť, živočíšnosť a potrebu „mať to všetko za sebou.“ Pretože je to tá nečakaná sila osobného presvedčenia o dočasnosti svojej misie „kdesi“ za „kohosi“, osobná a ľudská túžba obyčajného človeka po tom, že to raz bude také „normálne“, ako si to pamätá, mení tieto texty – odvodené isto aj z osobnej autorovej skúsenosti – na silné poznávacie čítanie. Naturalistickosť opisu – návod na žitie, prežitie, prerastá do výzvy ukončiť dočasnosť veľkých poslanií, keď prinášajú iba smrť a trvať na maličkostiach rešpektujúcich sny jedinca. Detailná, až kinematografická opisnosť, voľnosť výpovede, jej nenáhlivosť a presnosť, sústredenie sa na ex-

ponované existenciálne epizódy, zahmlievajú krutosť, ktorú rituály society menia na očakávanú normu, sa zvyrazňuje rozšírením naračého prúdu a jazykom poviedky o vsadený časový alebo priestorový kompozičný klúč, čím sa poviedka otvára vyššiemu prozaickému žánru novele, ale predovšetkým sa zvyrazňuje jej dramatické napätie (*Oleg Jermakov: Šťastný návrat, Ilja Stogoff: Jakuts*). Mystikou dávneho času (*Boris Akunin: Cizinecký hřbitov*) či mystikou vraždiacej erotiky (*Vladimir Sorokin: Hirošima*), alebo z mystiky, ktorú odráža rozčesnutosť mužskej predstavy, želanie a vlastného ne-bytia (*Aleksandr Churgin: Noční kovboj*) sú inšpirované poviedky filozofujúceho ponoru do intimného priestoru, ktorý si žiada odpoveď na také banálne otázky: kto som?, kto ma potrebuje?, čo hľadám?, lebo nejasností, napätia, odcudzenia, hovorenia iným kódom ostáva vo všetkom, čím jednotlivec prechádza viac, ako dokáže spontánne riešiť (*Jurij Bujda: Veselá Gertruda, Irina Děněžkinová: Vasja, Andrej Gelasimov: Křehký věk, Michail Šiškin: Hodina kaligrafie*).

Tri desiatky poviedok z *Antologie ruských povídek* znamenajú predovšetkým veľmi potrebné doplnenie čitateľského záberu do aktuálnej ruskej literatúry, do jej komorného žánru, ktorým sa spravidla vstupuje do „veľkej“ literatúry. *Antologie ruských povídek* nateraz predstavuje záblesk literárneho života veľkej literatúry, a predsa ide iba o jej tematické, estetické, poetologické torzo, no aj o neprehliadnuteľný poznávací a hodnotový záujem autorov tak vo svojej látkovej, tematickej i problémovej členitosti, ako aj v odlišnosti chápania žánru poviedky. Spoločne však vypovedajú o prítomnosti a tým potvrdzujú, ba aj rozširujú povedomie svojráznosti ruskej literatúry a kultúry, čím žičlivo udržiavajú kultúrny mýtus o jej jedinečnosti.

Viera Žemberová

LITERATURA A CENZURA: SLOŽITÉ VZTAHY MOCI A UMĚNÍ

Již bojovný název svazku *Literatura a cenzura*. Kdo se bojí pravdy literatury? (*Literatura in cenzura. Kdo se bojí resnice literature? Literature and Censorship. Who Is Afraid of the*

Truth of Literature? Uredil/Edited by Marijan Dovič. Primerjalna književnost, 31. posebna številka/special issue, Ljubljana 2008. 318 s. ISSN 0351-1189.), který redigoval dlouho-

letý spolupracovník brněnské slavistiky Marijan Dovič, je poněkud zavádějící: především vztah literatury (myslí se krásné literatury) a tzv. pravdy, byť byl vždy středem pozornosti, je mlhavý a nepřesný a není to koneckonců ani tzv. pravda, čeho se politická moc bojí nejvíce; spíše se bojí, že literatura se stane nástrojem politické opozice, a tudíž nepřímou ohroží její priority, neboť politickou moc – podle mého názoru – tzv. pravda nezajímá, spíše ji zajímá ona sama, tedy technologie moci: jak k moci přijít a jak si ji udržet. K tomu volí různé způsoby, strategie a taktiky i vůči umění obecně a literatuře jako belles lettres zvláště.

Číslo má dvě části, a to slovinskou a anglickou verzi, což svazku dodává na mezinárodním významu. Zvláštní číslo uvádí stať editora Marijana Doviče *Literatura a cenzura*, v níž autor uspořádal v podstatě všechny klíčové problémy spojené s fungováním cenzury, stejně jako v jeho další studii o totalitní a posttotalitní cenzuře. Sborníkové číslo je tematicky rozděleno do tří oddílů: na teorii, kontroverzi totalitní cenzury a posttotalitní cenzury a partii o případech potrestaných spisovatelů. Jednotlivé příspěvky jsou více či méně hluboké, některé jen registrují módní diskurs a jsou značně jednostranné, aniž by výrazněji přispěly k hledání a nacházení skrytých mechanismů cenzury a autocenzury. Zajímavá je studie Stephana Packarda o modelu textové kontroly či ovládnání, přínosné jsou také sondy do dávnější minulosti, např. analýza cenzury v Mussoliniho Itálii a postoj Vatikánu (Guido Bonsaver), případové studie o cenzuře

v Iráku, o cenzuře v Slovinsku po druhé světové válce, výborné jsou zejména minuciózní odstínění v jednotlivých obdobích (Aleš Gabrič). Tu však vyvstává velká otázka: omezování svobody, tedy i svobody tvorby, se většinou děje v zájmu uchování kontrolních mechanismů politické moci totalitního, autoritářského i zdánlivě demokratického státu: existuje ale možnost, že svoboda tvorby jednoho omezuje svobodu druhého, a tudíž že státní cenzura může fungovat víceméně v obecném zájmu? Tedy jinak řečeno: vztah mezi svobodou a nutností sebezapření a omezení v zájmu širšího celku? Další jednotlivé případy se týkají cenzury v jugoslávském divadle (1945–1991), tzv. komunistické a demokratické cenzury v Slovinsku (to jsou kontradikece jistě překvapující), zkoumá se také cenzura fakticky mravnostní v případě Camuse nebo problém Petra Handkeho jako case study, vynikající je studie Simony Škrabcové a zejména rozborů případů současných manifestací cenzury (Matjaž Pikalo, Breda Smolnikar).

Obecně je publikace o cenzuře v literatuře (krásné) vynikající počín: další zkušenosti ukáží, nakoľik byla problematika tematicky a problémově vyčerpána a nakoľik je v ní nutno pokračovat, neboť potřeba moci potlačovat svobodu literatury nemizí, ale spíše narůstá, mění se jen její mechanismy, jež jsou stále sofistikovanější. Zvláštní číslo čas. Primerjalna književnost v tom učinilo – zejména zásluhou Marijana Doviče – první, ale podstatný krok.

Ivo Pospíšil